

HUGO GROTIUS'UN DOĞAL HUKUK DÜŞÜNÇESİNE KAZANDIRDIĞI PARADİGMAL DÖNÜŞÜM

Celal YEŞİLÇAYIR*

ÖZ

Bireyin doğuştan getirdiği temel haklarını temsil eden doğal hukuk, felsefe tarihi sürecinde düşünürler tarafından geliştirilmiş bir anlayıştır. Antik Çağ'dan itibaren düşünürlerin tartıştığı doğal hukuk kuramı, Yeni Çağ'ın başlarında Hugo Grotius tarafından ele alınıp, yeniden yorumlanmıştır. Onun doğal hukuk düşüncesine sonraki dönemleri etkileyecek önemli yenilikler sağladığı bilinmektedir. Bu yeniliklerin başında doğal hukuk anlayışında aklın başat rol oynaması ve bu düşüncenin anlaşılmasında doğru aklın (recta ratio) önemsizliği gelmektedir. Onun doğal hukuk ve toplumsallık arasında kurduğu ilişki ise bu anlayışa kazandırdığı diğer bir yeniliktir. Bununla birlikte Grotius'un pozitif hukukun kaynağının doğal hukuk ilkeleri olması gerektiğini ileri sürmesi hukuk felsefesi bağlamında etkili bir sav olmuştur. Aynı zamanda o, uluslararası hukuk ve savaş hukukunu doğal hukukla ilişkili bir biçimde ele almak istemiştir. Sonraki dönemlerde onun hukuk felsefesi ve hukuk bilimi adına bir kilometre taşı olarak anılmasında, doğal hukuk düşüncesine kazandırdığı söz konusu yeniliklerin önemli bir etkisi söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Grotius, doğal hukuk, akıl, Tanrı, evrensellik

THE PARADIGMAL TRANSFORMATION BY HUGO GROTIUS INTO NATURAL LAW

ABSTRACT

Natural law, which represents the basic rights of the individual, is an understanding developed by thinkers in the history of philosophy. Natural law theory, which was discussed by thinkers since antiquity, was handled and reinterpreted by Hugo Grotius at the beginning of the new era. It is known that he provided important innovations to natural law thought that will affect the following periods. The most important of these innovations is that the reason plays a dominant role in the understanding of natural law and the importance of the right reason (recta ratio) in understanding this idea. The relationship he established between natural law and sociality is another innovation he brought to this understanding. However, Grotius' claim that the source of positive law should be the principles of natural law has been an effective argument in the context of legal philosophy. At the same time, he wanted to deal with international law and the law of war in relation to natural law. The aforementioned innovations that he brought to the idea of natural law had an important effect on the fact that he was remembered as a milestone in the name of legal philosophy and legal science in the following periods.

Key Words: Grotius, natural law, reason, God, universalism

* Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2020 Güz, sayı: 30, ss. 241-258

Makalenin geliş tarihi: 12.09.2020

Makalenin kabul tarihi: 10.10.2020

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Autumn 2020, issue: 30, pp.: 241-258

Submission Date: 12 September 2020

Approval Date: 10 October 2020

ISSN 2618-5784

Giriş

Doğal hukuk, herkesin doğuştan getirdiği ve salt insan olmaya bağlı hakları ifade eden bir kavramdır. Ülkelerin kendi tercihleri ve öncelikleri doğrultusunda hazırladıkları pozitif hukukun aksine doğal hukuk, herkesin doğası gereği sahip olduğu haklara işaret etmektedir. Şu halde devletlerin inisiyatiflerine göre belirlediği pozitif hukukun¹ yanında, herkesin doğuştan getirdiği haklarını ifade eden doğal hukuk adlı bir hukuk anlayışı da bulunmaktadır. Düşünce tarihi boyunca doğal hukukun anlaşılması ve temellendirilmesi bağlamında insan aklının önemine vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir. Başka bir ifadeyle doğal hukuk anlayışının temellendirilmesinde insan aklının vazgeçilmez bir önemi söz konusudur. Pozitif hukukun yazılı bir biçimde kayıt altında olmasına karşın doğal hukuk sözlü olarak ifade edilen ve ortak kabule dayanan bir karaktere sahiptir. Bununla birlikte doğal hukuk, pozitif hukukun meşruiyetine ilişkin arayışlara çözüm sunacak bir niteliğe sahiptir. Şu halde yasaların meşruiyetinin anlaşılması bakımından “insan doğası” ve “salt insan olma” durumunun temel bir ölçüt olarak alınması gerekmektedir. Buna göre hukuk alanına sonradan dâhil olan pozitivizmin, hakkaniyet/adalet ilkesine verebileceği olası zararları önlemek bakımından doğal hukukun vazgeçilemez bir önemi olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hukuk alanını kabaca doğal hukuk ve pozitif hukuk olarak ikiye ayırmak mümkündür. Hukuk felsefesinin iştigal ettiği temel konuların başında söz konusu iki hukuk anlayışı yer almaktadır. Bununla birlikte her iki hukuk türünün mahiyeti ve aralarındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği öteden beri tartışılmaktadır.

Doğal hukuk ve pozitif hukuk ayrımının ve her iki anlayış arasındaki ilişkinin düşünce tarihinde ele alınan kadim konular arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Antik Dönem'in ünlü bilgelerinden *Konfüçyüs*, (M.Ö. 551-479) bütün insanların doğuştan eşit haklara sahip olduklarını savunmuştur.² Yine Antik Dönem'de yaşayan *Sophokles*, (MÖ. 495-406) *Antigone* adlı yapıtında insanların ortaya koyduğu yasaların üstünde yazılı olmayan herkes için geçerli kadim haklardan söz edilmektedir.³ Diğer taraftan özellikle felsefenin insan sorunsalına yönelmesi ile birlikte doğal hukuk konusunun da ağırlık kazanmaya başladığı görülmektedir. Sofist filozof olarak bilinen *Antiphon*'un (M.Ö. 480-411) “Yasaların buyrukları dileğe göredir, doğanın kiler ise

¹ “Yapma” ya da “müspet” hukuk olarak da tanımlanan pozitif hukuk yasaların kanun maddesi biçiminde kayıt altına alınması önemsenmektedir.

² Şeref Ünal, *İnsan Haklarının Tarihi, Felsefi ve Hukuki Kaynakları*, Ankara Barosu Dergisi, S. 1, 1994, s. 45.

³ Sophokles, *Antigone*, (Çev. Ari Çokona), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2018, 450, s. 18.

zorunludur. Yasaya göre haklı olan şeylerin çoğu doğaya karşıttır"⁴ şeklindeki düşünceleri doğal hukuk anlayışının gelişmesi bakımından önem arz etmektedir.

Felsefenin sistematik bir yapıya dönüşmesi ile birlikte doğal hukuk hakkındaki düşüncelerin de geliştiği anlaşılmaktadır. *Aristoteles'e* (MÖ 384 - 322) göre yasalar belirlenirken doğası gereği doğru olan şeylerin ve insan doğasının dikkate alınması gerekmektedir. *Polisin* (devletin) görevi kanunlar hazırlanırken şeylerin doğasındaki doğruluğu temel bir ölçüt olarak almaktır.⁵ Buna göre Aristoteles'in doğal hukuk ve pozitif hukuk arasında yaşanabilecek ikilemi ortadan kaldırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Onun fikirlerinin Hugo Grotius üzerinde etkili olduğu ve başyapıtı *Savaş ve Barış Hukuku*'nda⁶ sıklıkla onun adını zikrettiği dikkat çekmektedir. Helenistik Dönem'in ünlü felsefe ekolü Stoacılar ise *logos* bağlamında temellendirmeye çalıştıkları doğal eşitlik teorisi⁷ ile doğal hukuk geleneğine katkılar sağlamışlardır.

Ortaçağ döneminde ise doğal hukuk anlayışının önemli ölçüde ilahi hukuk anlayışı ile ilişkilendirilmeye çalışıldığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Alan yazında Aristoteles'ten önemli ölçüde etkilenen *Aquinalı Thomas*'ın (1225-1274) fikirlerinin hukuk felsefesi bakımından önem arz ettiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda o, dini konuları akılcı bir bağlamda ele almasının yanında, insanların hayat tarzlarının doğa kanunlarına uygun olması gerektiğini ifade etmektedir. Doğa yasalarına uygun bir hayat benimseyenler ise Tanrı'nın emirlerine uygun yaşamış olacaklardır. Bununla birlikte o, doğal hukukun yaratıcısının ve doğadaki doğrunun kaynağının Tanrı'nın bizzat kendisi olduğunu ileri sürmektedir.⁸ Sonraki dönemlerde Grotius'un doğal hukuk anlayışını formüle ederken Tanrı'dan söz ettiği dikkat çekmektedir. Bu bağlamda her iki filozofun hukuk kuramlarının mukayese edilmesi doğal hukuk geleneği bakımından önem arz etmektedir. Grotius öncesi doğal hukuk konusunu ele alan düşünürler şüphesiz burada yer verdiklerimizden çok daha fazladır.

Elinizdeki çalışmanın temel amacı Grotius'un doğal hukuk anlayışına kazandırdığı yenilikleri ve bunun gelenek içindeki önemini tartışmaktır. Bu çerçevede onun düşüncelerinin özgünlüğünü ortaya koymak bakımından bazı

⁴ Walther Kranz, *Antik Felsefe*, (Çev. Suad Y. Baydur), Sosyal Yayınlar, İstanbul: 1994, s. 199.

⁵ Arslan Topakkaya, *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması*, Nobel Yay., Ankara 2017, s. 133, 134.

⁶ Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, Çev. Seha L. Meray, Say Yay., İstanbul 2011.

⁷ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, Say Yay., İstanbul 2015, s. 154.

⁸ A.g.e., s. 355.

noktalarda kendisinden önceki anlayışlarla mukayese edilmektedir. Ayrıca onun doğal hukuk kuramının sonraki dönemlere olan etkisine de yer verilmektedir. Araştırmamızda Grotius'un temel eseri *Savaş ve Barış Hukuku* temel referans kaynağıdır. Bununla birlikte araştırma konumuz dışında kalan onun savaş ve barışla ilgili fikirlerine minimal seviyede değinilmektedir. Çalışmada öncelikle Grotius'un yaşadığı dönemin şartları ele alındıktan sonra onun akılsallık ve tanrısallık arasında kurduğu ilişki ve ayrımlar analiz edilecektir. Sonraki aşamada ise onun doğru akıl ve doğal hukuk arasında kurduğu bağa değinilecektir. Son tahlilde ise onun modern doğal hukuk anlayışına sağladığı katkılar tartışılmaya çalışılacaktır.

Grotius'un Yaşadığı Çağın Koşulları

Grotius'un 1583-1645 yılları arasında yaşadığı ve temel eseri *Savaş ve Barış Hukuku*'nu 1625'de yayımlandığı bilinmektedir. Bu dönemin aynı zamanda Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları'nın (1618-1648) baş gösterdiği zaman zarfı olduğu anlaşılmaktadır. Şüphesiz Avrupa ülkelerinin içinde bulunduğu savaş durumu ve bu durumdan kurtulma arayışları Grotius'un düşüncelerinin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Her eserin kendi zamanının çocuğu olduğu prensibi göz önünde tutulduğunda onun temel eserini söz konusu savaş döneminden bağımsız olarak ele almak pek mümkün değildir. Bununla birlikte onun yaşadığı dönemin Rönesans sonrası dönem olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Rönesans döneminde ortaya çıkmış olan düşünce atmosferinin onun fikirlerinin oluşmasında doğrudan etkili olduğunu ifade etmemiz gerekmektedir.

Skolastik dönemin katı dinî kurgularının önemli ölçüde değişmeye başladığı Rönesans döneminde insan aklı Antik Çağ'da olduğu gibi önemsenmeye başlamıştır. Bu çerçevede hümanizm anlayışının önemli bir gelişme sağladığı ortaya çıkmaktadır. Söz konusu gelişmelerin Grotius'un fikirlerinin oluşmasında başat rol oynadığının altını çizmemiz gerekmektedir. Antik Çağ'dan Aristoteles ve Helenistik Dönemden Cicero gibi düşünürlerin yanında birçok Rönesans düşünürünün onun felsefesinde etkili olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte Grotius gibi Hollandalı olan ve onun eserinde "yurttaşım"⁹ diye söz ettiği Desiderius Erasmus'a da değinmek gerekmektedir. Rönesans döneminin önemli düşünürlerinden biri olan Erasmus'un Avrupa'da yaşanan savaşlara karşı *Savaşa Karşı*¹⁰ ve *Barışın Şikâyeti*¹¹ adlı eserleri kalem

⁹ Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, s. 25.

¹⁰ Desiderius Erasmus, *Savaşa Karşı*, (Çev. Pelin Korkmaz), Zeplin Düşünce, İstanbul 2014.

almıştır. Onun bu eserlerinde savaşı sonlandırmanın yolunun Hristiyan kardeşliğini sağlamaktan geçtiğine vurgu yapması dikkat çekmektedir. Bu noktada savaşları sona erdirmek bakımından Grotius'un benzer bir anlayışa sahip olup olmadığı ise aydınlatılması gereken bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır.

Grotius'un yaşadığı çağda savaşların yanında diğer önemli bir sorun ise kolonileşmedir. Bununla birlikte devlet gücü ve monarşinin yanında Kalvinci yazgıcılığın da oldukça yaygınlaştığı ortaya çıkmaktadır. Müller-Erzbach'a göre aldığı hümanist eğitim sayesinde Grotius, kolonileşme, monarşi ve Kalvencilik akımlarına karşı önemli bir duruş sergilemiştir. Bu çerçevede onun yazgıcı anlayışa karşı doğal özgürlüğü savunduğu anlaşılmaktadır.¹² Aynı zamanda devlet gücü ve monarşiyi ihtiva eden Roma Hukuku'na karşı onun belirgin bir biçimde doğal hukuk temelli anlayışları savunduğu görülmektedir. Grotius'un doğal hukuk kuramını temellendirirken başvurduğu yöntem ise aydınlatılması gereken başka husus olarak belirlemektedir. Onun doğal hukuk anlayışını serimlemeye ve zikredilen sorulara uygun cevaplar bulmaya çalışmamız yerinde olacaktır. Öncelikle onun doğal hukuk anlayışını temellendirmeye çalışırken tanrısallık ve akılsallık unsurlarından hangisini daha çok önemseydiğini irdelemeye çalışalım.

Akılsallık ve Tanrısallık İlişkisi

Özellikle Orta Çağ döneminde doğal hukukun Tanrı'nın bir yaratısı olarak ele alma temayülünün yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Buna göre doğal hukuku insanlara bahşeden ve onun üstünde gerçekliğe sahip olan hakikat Tanrı'dır. Şu halde doğal hukuk, tanrısallık hukukun bir tecellisi olarak temellendirilmeye çalışılmaktadır. Bununla birlikte hukuk felsefesi bağlamında doğal hukuk ve tanrısallık irade tartışmaları da ortaya çıkmaya başlamıştır. Grotius'un işte böylesi bir düşünce atmosferi içinde doğal hukukla ilgili düşüncelerini kaleme almaya çalıştığının altını çizmemiz gerekmektedir. Bununla birlikte onun, *Savaş ve Barış Hukuku*'nun Önsöz'ünde (Prolegomena) yer alan "Dine, ahlaka, Kutsal Kitaba, Hristiyan Kilisesi'nin duygularına, kısaca herhangi bir gerçeğe aykırı bir şey öne sürmüş görünürsem, onu geri

¹¹ Desiderius Erasmus, *Barışın Şikâyeti*, (Çev. Celal Yeşilçayır), Dedalus Yay., İstanbul 2018.

¹² Rudolf Müller-Erzbach, *Kann die Kraft der Persönlichkeit die Planmäßigkeit der Rechtsfindung ersetzen? Hugo Grotius als Gestalter des Rechts*, Juristen Zeitung 10. Jahrg., Nr. 18 (20. September 1955), s. 561, 562.

almaktayım ve söylenmemiş sayılmasını dilerim”¹³ ifadeleri dikkate alındığında dinî bir tutum içinde olduğu izlenimi uyanmaktadır. Ancak eserin tamamı incelendiğinde onun düşüncelerinin farklılaştığı anlaşılmaktadır.

Savaş ve Barış Hukuku'nun ana metninde Grotius'un öncelikle doğal hukuku yanlış bilinen öteki şeylerden ayırmaya çalıştığı dikkat çekmektedir. Ona göre “Doğal hukuk, bir eylemin, akıllı ve toplumsal doğaya uygunluğu ya da aykırılığı bakımından, moral yönden gerekli olup olmadığını gösteren doğru aklın (recta ratio) birtakım ilkeleridir.”¹⁴ Doğal hukukun tanımlanması bağlamında onun akla belirgin bir vurgu yaptığı görülmektedir. Onun bu tanımının içinde “toplumsal doğa” ve “moral” unsurlarının da yer aldığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Çalışmanın sonraki kısımlarında bu hususlar da ele alınacaktır. Bununla birlikte Grotius'un doğal hukuk anlayışında önceliğin akıl olduğu ve onun Tanrı konusuna daha sonra yer verdiği anlaşılmaktadır. Ona göre doğal hukuku, insanların uzlaşısına dayanan yapma hukuk ve tanrısal iradeye bağlı hukuktan ayrı tutmak gerekmektedir. Kendi ifadesiyle “Çünkü, tanrısal iradeye bağlı hukuk, birtakım şeyleri, niteliklerine bakarak buyurmakta ya da yasaklamakta değildir; birtakım şeyleri yasakladığı için bu şeyler hukuka aykırı, buyurduğu için de bunlara uymak zorunlu kılınmıştır.”¹⁵ Buna göre yasalar, Tanrı buyurduğu için değildir, bilakis, insan doğasına uygun olduğu için belli bir nitelik kazanmaktadırlar. Doğal hukuka uygunluğun ölçütü ise aklın doğru muhakeme yapması ile sağlanacak bir durumdur. Bu noktada doğal hukuk bağlamında akılsallığı bu denli önemseyen Grotius'un kuramında tanrısallığın durumu nedir? diye bir soru akıllara gelebilmektedir.

O, doğal hukuk kuramında Tanrı'nın rolünü “Doğal hukuk değişmezdir de; öyle ki, Tanrı bile onda herhangi bir değişiklik yapamaz”¹⁶ şeklinde dile getirmektedir. Bununla birlikte o, insan aklının doğal hukuk olarak kanaat getirdiği ilkelerin aynı zamanda “Tanrı'nın buyruğu ya da yasağı olarak kabul edilmesi gerekmektedir”¹⁷ ifadelerine yer vermektedir. Dikkat edileceği üzere onun doğal hukuk anlayışında tanrısallık tamamen bir kenara bırakılmış değildir. Ancak Grotius'un doğal hukuk anlayışında Tanrı unsuruna ikinci planda yer verildiği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla onun doğal hukukun temellendirilmesi ve anlaşılması bağlamında bütün insanlarda ortak olan aklın başat rol oynadığı anlaşılmaktadır. Hertz'e göre onun doğal hukuk kuramı, Tanrı olmasa bile, insan aklının keşfedebileceği kadim haklara işaret

¹³ Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, s. 28.

¹⁴ A.g.e., s. 32.

¹⁵ A.g.e., s. 33.

¹⁶ A.g.e., s. 33.

¹⁷ A.g.e., s. 32.

etmektedir.¹⁸ Buna göre onun kuramında doğal hukuk, tanrısal olduğu için aklın kanunlarına uygun değildir, bilakis aklın kanunlarına uyduğu için tanrısaldır. Aklın birinci derecede önemsendiği bu anlayışta tanrısalığa ikinci derecede yer verildiğini ifade etmemiz gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle Grotius'un doğal hukuk anlayışında akıl ile Tanrı ilişkisinin, akli önceleyecek bir biçimde formüle edildiği anlaşılmaktadır.

Alan yazında onun doğal hukukun aydınlatılması çerçevesinde niçin böylesi bir yönetime başvurduğu öteden beri tartışılmaktadır. Onun akla verdiği başat rolün yanında tanrısal/dinsel olanı yadsımaması, üzerinde durulması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Müller-Erzbach'da benzer tespite yer vererek onun aklın yanında tanrısallığı yadsımamasının iyi analiz edilmesi gereken bir sorunsal olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁹ Bu noktada Grotius'un, Hobbes gibi dine muhalif bir tavır takınmak yerine Descartes ile benzer bir biçimde dinî unsurlardan da söz ettiği ortaya çıkmaktadır. Hobbes, dinin, insanların görünmeyen şeylere duydukları korkudan ortaya çıktığını ve tarihsel süreç içinde bunu fırsat bilen birçok kişinin din üzerinden güç elde etmeye çalıştığını ileri sürüyordu.²⁰ Bununla birlikte onun dine karşı takındığı olumsuz tavır yüzünden Kilise tarafından aforoz edildiği bilinmektedir. Descartes ise dinin temellerini sarsmak gibi iddialara karşı akıl ve din arasında rasyonel bağlamda uzlaşmalar/sentezler yapmayı tercih etmiştir.²¹

Grotius, doğal aklın kaynağına insan aklını yerleştirmekle birlikte bu anlayışı Tanrı'yi ve dünyadaki temsilcilerini de alacak bir biçimde genişletmiştir.²² Onun İncil'e karşı bir şey söylemekten imtina ettiğini deklare etmesinin temel nedeninin yaşadığı çağda dinin insan hayatında önemli bir rolünün olmasıdır. Aynı zamanda düşüncelerinin ve kitaplarının yasaklanmasından çekindiği için böyle bir deklarasyona başvurmuş olabileceğinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Cathrein'e göre onun, Avrupa'da o sıralar politik ve sosyal bakımdan önemli bir yere sahip olan Kilise'ye muhalif olması doğru bir tutum olamazdı.²³ Dolayısıyla Grotius'un

¹⁸ Friedrich Hertz, *300 Jahre Völkerrechts*, Die Friedens-Warte, Vol. 25, No. 8 (1925), s. 229.

¹⁹ Müller-Erzbach, *Kann die Kraft der Persönlichkeit die Planmäßigkeit der Rechtsfindung ersetzen? Hugo Grotius als Gestalter des Rechts*, s. 564.

²⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, Böl. 11, s. 82.

²¹ Cevizci, *Felsefe Tarihi*, s. 486.

²² Erdem Denk, *Uluslararası Hukukun Dayanağına İlişkin Görüşlerin Dönemsellikleri Sorunu: Doğal Hukuk Görüşü Örneği*, Bilge Strateji, Cilt 3, Sayı 5, Güz 2011, s. 104.

²³ Victor Cathrein, *Ist Hugo Grotius der Begründer des Naturrechts?*, Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie, Vol. 4, No. 3 (April 1911), s. 392.

dini otorite ile sorunlar yaşamak istemediğinden dolayı fikirlerini icra ederken uzlaşmaya dayalı bir yöntem benimsediğini ifade etmemiz mümkündür. Bununla birlikte onun dini kesimler ve Kilise tarafından fikirlerinin kabul görülmesini de amaçlamış olabileceğini hesaba katmak gerekmektedir. Dindarların yadsınıp, görmezden geldiği bir kuramın, yaşanan savaşların sona ermesi bakımından etkili olabileceğini iddia etmek pek mümkün değildir. Kanaatimize göre Grotius'un Tanrı'nın da aslında doğal hukuku buyurduğunu ifade etmesi²⁴ söz konusu hassasiyetten kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte onun *Savaş ve Barış Hukuku*'nu kaleme almaktaki temel amaçlarından birinin de din adına ortaya çıkan savaşları sona erdirmek olduğu anlaşılmaktadır.

Böylelikle Grotius'un doğal hukuk bağlamında akıl ve Tanrı unsurlarına birlikte yer verdiği anlaşılmaktadır. Ancak bu sistemde Tanrı'dan ziyade, akli önceleyen bir yöntem benimsendiği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte onun doğal hukuk kuramının, doğal hukukun temelinde ilahi hukuku gören *Aquinalı Thomas*'la kıyaslandığında, daha felsefi bir anlayış olarak düşünce tarihi içindeki yerini aldığı iddia etmemiz mümkündür.²⁵ Onun düşüncelerinde sonraki dönemlerde daha belirgin bir hale gelecek olan sekülerleşme ve dünyevileşme anlayışının ilk örneklerinin formüle edildiğini söyleyebiliriz.²⁶ Doğal hukuk teorisi kapsamında Grotius'un insan aklını ön plana çıkarmasının ana nedeninin teolojik dogmalardan bir nevi özgürleşme çabası olarak nitelendirmek mümkündür. Bununla birlikte onun Orta Çağ'da ortaya çıkmış olan Tanrı'yı önceleyen ilahi hukuk temelli doğal hukuk teorilerinden ayrı bir yerde durduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan o, doğal hukukun temellendirilmesi çerçevesinde, aklın yanında toplumsal doğadan da söz etmektedir. Onun toplumsal doğa bağlamında doğal hukukun gerekliliğini temellendirmeye çalıştığı dikkatlerden kaçmamaktadır.

Doğal Hukukun Gerekliliği

Grotius'un doğal hukuk teorisi bağlamında aklın yanında toplumsal doğa unsurunu da önemseydiği anlaşılmaktadır. Ona göre insanların birbirleriyle bir toplum kurmasının temelinde tanrısal bir emir değil, doğal bir gereksinim yatmaktadır. Böylelikle doğal hukukun kaynağında bizatihi insan doğasının olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü insan, tabiatın zorlu koşulları altında hayatta kalmak konusunda kendini yetersiz gördüğü için, benzerleriyle

²⁴ Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, s. 20.

²⁵ Cathrein, *Ist Hugo Grotius der Begründer des Naturrechts?*, s. 392, 393.

²⁶ Wilhelm G. Grewe, *Grotius - Vater des Völkerrechts?*, Der Staat, Vol. 23, No. 2 (1984), s. 166.

birlik olmak zorunda kalmıştır.²⁷ Bu noktada onun, Aristoteles'in insanın politik bir canlı olduğu (zoon politikon) teorisinden etkilendiğini iddia etmemiz mümkündür. Şu halde toplumsal yapının ortaya çıkması bakımından insan doğasında yer alan güven, dayanışma ve işbirliği arayışı önemli etkenler olmuştur. İnsanların bir araya gelerek, toplum halinde yaşamayı temel bir gereksinim olarak görmesi ile birlikte, bir arada yaşamının ilkeleri de gerekli olmaya başlamıştır. Grotius'a göre insanlar, toplum halinde/birlikte yaşayabilmek için belli kurallara gereksinim duymuşlardır. Böylelikle birlikte yaşamının kurallarının belirleneceği temel bir kaynağa/ölçüte duyulan ihtiyaçtan dolayı doğal hukuk keşfedilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte doğal hukukun keşfedilmesi sürecinde insanı diğer canlılardan ayıran akıl melekesinin vazgeçilmez bir önemi söz konusudur.

Grotius'a göre akıl ve konuşma gibi özelliklerin yanında insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biri de yasalara göre yaşayabilmektir. Ona göre insanların, toplum halinde yaşayabilmek için kendilerine bahşedilen aklı önemsemeleri gerekmektedir. Öyle ki birlikte yaşamının temel prensipleri, herkesin aklındaki ortak doğruların keşfedilmesi ve ortaya çıkarılması ile belirlenebilecektir. Hukuk kuralları ise söz konusu prensiplerin yazılı bir forma dönüştürülmesi ile ortaya çıkmaktadır.²⁸ Bu noktada söz konusu kuralların gerekliliğini aklın bir emri olarak ele almak yerinde bir tutum olacaktır. Çünkü insanların bir arada yaşayabilmesi için belli hukuk ilkelerinin ortaya konması gerekmektedir. Aksi takdirde insanlar arasında ortaya çıkması kuvvetle muhtemel olan anlaşmazlıklar, kargaşa ve savaşları da beraberinde getirecektir. Diğer taraftan Grotius, doğal nedenlerden dolayı denizlerin mülkiyet konusu olamayacağını savunmaktadır. Şu halde karalar gibi kesin sınırlarla kayıt altına alınamayacağından dolayı denizlerin herkes için serbest olması gerekmektedir.²⁹ O, söz konusu fikirlerini *Savaş ve Barış Hukuku*'ndan önce yayımladığı *Denizlerin Serbestisi* (Mare Libervm, 1609)³⁰ adlı eserinde incelemektedir. Bununla birlikte insanların bir arada yaşayabilmesi için hangi ilkelere ihtiyaç duyulduğu ve bu ilkelerin nasıl belirleneceği önemli bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda söz konusu ilkelerin belirlenmesinde hangi ölçütlerin kullanılabileceği, aydınlatılması gereken başka bir sorunsal olarak belirlemektedir.

²⁷ Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, s. 20, 21, 61.

²⁸ A.g.e. s. 19.

²⁹ A.g.e. s. 82.

³⁰ Hugo Grotius, *Mare Libervm, Denizlerin Serbestisi*, Çev. Erkut Ziya Sivrikaya, Savaş Yay., Ankara 2019.

İnsanları birbirine bağlayıcı ortak ilkelerin tespit edilmesi hususunda Grotius, insan doğasına bakılması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre hukuk prensiplerinin temellerinin insan doğasında aranması gerekmektedir. Kendi ifadesiyle: "Çünkü doğal hukukun anası insan doğasının kendisidir; insan doğası, hiçbir şeyin yokluğunu çekmesek bile, bizi, benzerlerimizle ilişki kurmaya zorlar."³¹ Diğer taraftan uzlaşma yoluyla ortaya çıkan yurttaşlık hukukunun büyük anasının da doğal hukuk olduğunun göz önünde bulundurulması gerekmektedir.³² Hertz'e göre o, insanların bir araya gelerek toplumu oluşturma çabasını rasyonel bir biçimde temellendirmeye çalışmaktadır.³³ Görebildiğimiz kadarıyla Grotius, insanların toplum halinde yaşamasının ilkelerinin belirlenmesi hususunda doğal hukukun temel bir gereksinim olduğunu ileri sürmektedir. Bütün insanların kadim haklarına işaret eden doğal hukuk, aynı zamanda ortaya çıkan diğer hukuk türlerinin de temelini oluşturan ilk ilkeleri ihtiva etmektedir. Bu noktada doğal hukukun anlaşılmasındaki ölçütün nasıl belirlenmesi gerektiği sorusu akıllara gelebilmektedir. Grotius, doğal hukukun belirlenmesinde yine insan aklının önemli görevleri olduğunu ileri sürmektedir.

Recta Ratio ve Doğal Hukukun Neliği

Recta Ratio, Grotius'un doğal hukuk bağlamında özellikle altını çizdiği ve "doğru akıl" anlamına gelen bir kavramdır.³⁴ Doğru akıl, doğal hukukun insan hayatı için niçin elzem olduğunu anlamak bakımından vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Bununla birlikte neyin doğal hukukun kapsamına girdiği ve neyin girmediğinin belirlenmesi hususunda yine doğru akla gereksinim duyulmaktadır. Bu noktada Grotius, "Doğal hukukun varlığı hangi yoldan ispatlanmaktadır?"³⁵ diye bir soru sorarak cevabını bulmaya çalışmaktadır. Ona göre bir şeyin doğal hukuka uygun olup olmadığını 1) *A priori* olarak, 2) *A posteriori* olarak tespit etmek mümkündür. Felsefe tarihinde önemli bir yere sahip olduğu bilinen her iki anlayışa o, doğal hukukun anlaşılması sürecinde aklın doğru kullanımını ifade etmek için başvurmaktadır. Bu bağlamda *a priori* bir şeyin her şeyden önce bir ilkeye dayanması gerektiğine işaret etmektedir. Kendi ifadesiyle *a priori* "bir şeyin, insan doğası gibi akıllı ve toplumcul doğaya uygunluğuna ya da aykırılığına bakarak ispatlama yoludur."³⁶ Onun

³¹ Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, s. 20.

³² A.g.e. s. 21.

³³ Hertz, *300 Jahre Völkerrechts*, s. 228.

³⁴ Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, s. 32.

³⁵ A.g.e. s. 34.

³⁶ A.g.e. s. 34.

düşüncesinde söz konusu önsel kavrayış önemli olmakla birlikte doğal hukukun açıklanması bakımından yeterli olamayabilir.

Grotius, *a priori* kavrayışı tecrübeye dayanan *a posteriori* anlayışıyla destekleme çabası içindedir. Ona göre tarihsel süreçte daha çok kabul görmüş olan *a posteriori* yöntemiyle “kesinlikle olmasa bile olasılıkla, bir şeyin, hiç olmazsa uygarlıkta ileri uluslarca böyle kabul edildiği için, doğal hukukun kapsamına girdiği ispatlanabilir.”³⁷ Şu halde birinci yolda deneyimden önce, belli bir ilkeye göre akıl yürütmek önemsenmektedir. İkinci yol ile tecrübeye dayalı akıl yürütme ve belirleme söz konusudur. Bu süreçte aklın görevi, bütün insanlar için geçerli olabilecek evrensel ilkelerin doğru bir biçimde tespit edilmesidir. Çünkü akıl, bütün insanların doğuştan getirdiği ortak bir özellik olduğundan, insanları bir araya getirebilecek ortak ilkelerin tespit edebilecek yegâne enstrümandır. Doğal hukukun mahiyetinin anlaşılmasında doğru aklın belirleyeceği evrensel ilkelerin vazgeçilmez bir önemi söz konusudur. Grotius, doğru akıl ile doğal hukuk arasındaki söz konusu ilişkiyi temellendirme çabasının yanında doğal hukukun neliği üzerinde de durmaktadır.

Yukarıda da ifade edilmeye çalışıldığı gibi, Grotius doğal hukukun özü itibarıyla bütün insanlarda ortak ve nesnel olduğunu ifade etmektedir.³⁸ Buna göre doğal hukuk, kimsenin tekelinde olmayan, bütün insanlar için ortak haklara işaret etmektedir. Bunların başında ise yiyecek, giyecek ve ilaç gibi insan hayatı için elzem olan ihtiyaçlar gelmektedir.³⁹ Onun bu tespitinin insan haklarının birinci kuşak hakkı olarak ifade edilen yaşama hakkına⁴⁰ tekabül ettiğini iddia etmemiz mümkündür. Onun doğal hukuku, bütün insanlarda ortak olan akıl ve birlikte yaşama gereksiniminden hareketle temellendirmek istemesi bu tezi güçlendiren bir argüman olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴¹ Diğer taraftan onun yabancılara yönelik ayrımcılığın doğal hukuka ve doğal özgürlüğe aykırı olduğunu ileri sürmesi⁴² yine modern insan hakları bağlamında oldukça önemli anlam ifade etmektedir.⁴³ Bunun yanında onun, insan olmanın, bir başkasına yardım etmek için yeterli bir bağ olduğundan⁴⁴ söz etmesi doğal

³⁷ A.g.e. s. 34.

³⁸ A.g.e. s. 79.

³⁹ A.g.e. s. 79.

⁴⁰ Bahar Konuk Sommer, *Türk Hukukunda Çevre Hakkının Bireysel Başvuru Yoluyla Korunması*, Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi. 2019; (2): s. 171.

⁴¹ Müller-Erbach, *Kann die Kraft der Persönlichkeit die Planmäßigkeit der Rechtsfindung ersetzen? Hugo Grotius als Gestalter des Rechts*, s. 563.

⁴² Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, s. 91.

⁴³ Hasan Refik Ertuğ, *Büyük Hukuk Bilgini Grotius*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 1/4 (1946), s. 695.

⁴⁴ Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, s. 68.

hukukun temelini yerleştirdiği moral değere işaret etmektedir. Aynı zamanda *Savaş ve Barış Hukuku*'nda insan onuru, adalet ve vicdan gibi vasıfları doğal hukuk ile ilişkilendirilmeye çalışılması onun bu tutumunu desteklemektedir.⁴⁵

Görebildiğimiz kadarıyla Grotius, doğal hukuk anlayışı çerçevesinde tanrısallıktan ziyade akılsallığı temel bir ölçüt olarak benimseyerek, doğal hukuk ile insan hakları arasındaki kadim bağın keşfedilmesinin yolunu da açmış bulunmaktadır. Aynı zamanda o, adalet, eşitlik, onur ve vicdan gibi temel insani özelliklerden söz ederek insan haklarının temelinde yer alan etik unsurlara işaret etmektedir. O, bununla da kalmayarak pozitif hukukun oluşumunda hakların anası olarak gördüğü doğal hukukun yadsınamaması gerektiğini ileri sürmüştür. Böylelikle o, hukuk sistemleri oluşturulurken insan haklarına riayet edilmesi gerektiğini de zımnî olarak ifade etmiş olmaktadır. Dolayısıyla Grotius'un doğal hukuk kuramının modern insan hakları anlayışının oluşmasına önemli bir kazanım sağladığını iddia etmemiz mümkündür.

Geçen bölümde Grotius'un doğal hukuk bağlamında tanrısallık karşısında akılsallığı niçin daha çok önemsedğine yer vermeye çalıştık. Bunun yanında o, doğal hukuk anlayışının pozitif hukuka göre belli bir önceliğinin olduğunu altını çizmektedir. Çünkü doğal hukuk insanların kadim haklarını temsil etmektedir. Ona göre doğal hukuk, kadim karakteri gereği yurttaşlık hukuku ve uluslararası hukuk başta olmak üzere bütün hukuk türlerine göre önceliğe sahiptir.⁴⁶ Dolayısıyla bütün pozitif hukuk anlayışlarının doğal hukuk ölçeğinde muhakeme edilmesi tutarlılığın sağlanması adına önem arz etmektedir. Bu bağlamda, yukarıda zikredilen, doğru aklın muhakeme yetisinin gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Doğal hukuk bağlamında açıkça belli olanı tespit edebilmek için aklın doğru muhakeme yapabilmesi gerekir. Grotius'un ifadesiyle "Akla uygun genel ilkelerle (örneğin, "insan onuruyla yaşamalıdır"), buna yakın ve şüphe kaldırmaz birtakım ilkeleri (örneğin, "başkasının olana el atmamalıdır") ve bunlardan çıkarılacak sonuçları birbirinden özenle ayırt etmek gerekir."⁴⁷ Diğer taraftan o, doğal hukuku tanrısal hukuktan ayrı tutmanın yanında, bu anlayışın gelenek ve göreneklerle de karıştırılmaması gerektiğinin altını çizmektedir.⁴⁸ Çünkü kültürel öğeleri içeren gelenek ve görenekler toplumdan topluma farklılık arz edebildiğinden bütün insanlar için geçerli, evrensel bir karaktere sahip değildirler. Buraya kadar olan araştırmamız kapsamında yer vermeye çalıştığımız analizler

⁴⁵ A.g.e. s. 38, 39, 286, 301.

⁴⁶ A.g.e. s. 114, 115.

⁴⁷ A.g.e. s. 184.

⁴⁸ A.g.e. s. 183.

minvalinde Grotius'un doğal hukuk düşüncesine sağladığı katkıları irdelemeye çalışalım.

Modern Doğal Hukuk Formülasyonu

Doğal hukuk düşüncesinin tarihsel anlamdaki gelişimine *Giriş* bölümünde muhtasar olarak değinmeye çalıştık. Şu halde doğal hukuk anlayışı Grotius'dan çok önceleri düşünce tarihinin konusu olmaya başlamıştır. Bununla birlikte Grewe, Rönesans döneminde hukuk bilimi ve felsefesi adına önemli eserler kaleme alan Francisco de Vitoria(1486-1546), Francisco Suares(1548-1617) ve Alberico Gentili'nin (1552-1608) Grotius'un düşüncelerinin oluşmasında önemli etkilerinin olduğunu ifade etmektedir.⁴⁹ Cathrein ise Grotius'un kendisinden önce siyaset ve hukuk felsefesinin önemli düşünürleri olan John Bodin'in *Les Six livres de la République*, Petrus Gregorius Tholosanus'un *De Republica Libri* ve Juan de Mariana'nın *De rege et regis institutione* adlı eserlerinden önemli ölçüde ilham aldığını ileri sürmektedir.⁵⁰ Bütün doğal hukuk tarihi ve Rönesans'ın adı geçen yazarları göz önünde tutulduğunda onun fikirlerinin oluşmasında seleflerinin önemli etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Grotius'u doğal hukuk düşüncesinin mucidi ya da yaratıcısı olarak adlandırmak doğru bir tutum olmayacaktır. Bununla birlikte onun kendinden önce doğal hukukla ilgili ortaya çıkmış olan fikirleri yeniden ele alarak yorumladığı anlaşılmaktadır. Şu halde Grotius, geleneksel doğal hukuk kuramında önemli dönüşümler yapmayı kendine şiar edinmiş bir filozof olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer taraftan Grotius'un doğal hukuka yeni bir çerçeve çizme teşebbüsü ile yetinmeyip, doğal hukuk ile pozitif hukuk ilişkisine de yeni bir bakış açısı getirmeye çalıştığı görülmektedir. Onun pozitif hukuk bağlamında ileri sürdüğü "Birçok hakkın uluslararası hukuktan doğduğunu söylemektedirler; bu, aslında doğru değildir"⁵¹ ifadesi birçok hususu aydınlatır mahiyettedir. Bu bağlamda Grotius, uluslararası hukuk ve diğer hukuk türlerinin kaynağının/temelinin doğal hukuk olması gerektiğinin altını çizmektedir. O, aynı zamanda Romalıların kendi iç hukuklarını uluslararası hukuk gibi sunmaya çalıştıklarını ve başka milletlerin iradelerini önemsemediklerini ifade ederek belli bir devletin gücüne dayanan hukuk anlayışlarının doğal hukuka aykırı olduğunu savunmaktadır.⁵² Şu halde

⁴⁹ Grewe, *Grotius – Vater des Völkerrechts?*, s. 163.

⁵⁰ Cathrein, *Ist Hugo Grotius der Begründer des Naturrechts?*, s. 392.

⁵¹ Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, s. 114.

⁵² A.g.e., s. 114.

uluslararası hukukun doğal hukuka uygun olması için yalnızca bir ülkenin iradesi değil, bütün ülkelerin iradesine uygun, evrensel bir anlayışın benimsenmesi gerekmektedir. Çünkü hukuk, ülkelerin kendi çıkarlarına göre hazırladıkları bir yasa olmayıp, öteden beri var olan ve kendiliğinden mevcut olan kurallara içermelidir.⁵³ Öteden beri var olan temel doğal hukuka işaret ettiğinden hukuk sistemlerinin inşasında bu kaynağın yadsınamaması gerekmektedir.

Bununla birlikte Grotius, savaşa yalnızca haksızlık yapanlara karşı adaleti sağlamak için girilebileceğinin ifade etmektedir. Şu halde o, hakkını korumak ya da elde etmek dışında hiçbir savaşa girilemeyeceğini ileri sürerek savaş hukukunu doğal hukuka uygun bir biçime dönüştürmeye çalışmıştır.⁵⁴ Söz konusu düşüncelerine istinaden Cathrein, Grotius'un doğal hukuk anlayışına modern formülasyonunu kazandırdığını iddia etmektedir. Aynı zamanda onun devlet gücünü esas alan Roma Hukuku'nu tartışmalı bir hale getirmesi de dikkatlerden kaçmamalıdır.⁵⁵ Grewe ise Cathrein'in savlarını tasdik eder mahiyette Grotius'un başarısının sadece doğal hukukla sınırlı kalmayıp pozitif hukuk alanında da etkili bir düşünür olduğunu ileri sürmektedir.⁵⁶ Denk'e göre Grotius'un uhrevi anlayış yerine dünyevi anlayışı doğal hukukun temeline yerleştirmesi onu bu gelenek için özel biri haline getirmektedir. Aynı zamanda siyasi yönetimlerinin hukuku uygulamadan önce doğal hukuka uygunluğuna bakmaları gerektiğini ileri sürmesi önemli bir adım olarak kayıtlara geçmiştir.⁵⁷ Bununla birlikte Grotius'un hukuk felsefesinde pozitif hukukun doğal hukukla ilişkisinin sağlanmasının vazgeçilmez bir prensip olduğu anlaşılmaktadır. Onun düşüncelerinin sonraki dönemlerde rağbet görmesinin en önemli nedeninin hukuk alanına doğal hukuk temelli, genel geçer ilkeleri yerleştirmek istemesi olduğunu söylememiz mümkündür. Ancak onun hukuk felsefesi ve doğal hukuk bağlamında ileri sürdüğü düşüncelerin başarısı yalnızca bunlarla sınırlı değildir.

Grotius'a göre devlet, müşterek menfaatler sağlamak adına hür iradelerin oluşturduğu bir yapıdır.⁵⁸ Bununla birlikte uluslararası güvenliğin sağlanması bakımından ülkelerin birbirlerine karşılıklı olarak söz vermelerinin vazgeçilmez bir önemi vardır. Ülkelerin birbirlerine karşı verdikleri sözler ise doğal hukuk bağlamında belli yükümlülükleri beraberinde getirmektedir. Bu

⁵³ Ertuğ, *Büyük Hukuk Bilgini Grotius*, s. 702.

⁵⁴ Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, s. 23.

⁵⁵ A.g.e., s. 387-394.

⁵⁶ Grewe, *Grotius – Vater des Völkerrechts?*, s. 171.

⁵⁷ Denk, *Uluslararası Hukukun Dayanağına İlişkin Görüşlerin Dönemsellikleri Sorunu: Doğal Hukuk Görüşü Örneği*, s. 104.

⁵⁸ Ertuğ, *Büyük Hukuk Bilgini Grotius*, s. 695.

bağlamda o, savaşların önlenmesi ve barışın sağlanması bağlamında doğal hukuka uygun antlaşmalardan söz etmektedir. Aynı zamanda o, doğal hukukun ahlaki ve vicdanî boyutu gereği ülkelerin arasında yazılı olmayan sözlerin de tutulması gerektiğini ileri sürmektedir.⁵⁹ Grotius'un mezkûr düşüncelerinin felsefe tarihinde Hobbes, Locke, Rousseau ve Kant tarafından sistemleştirilen, *sözleşmecî kuram* anlayışına öncülük ettiğini iddia etmemiz mümkündür. Benzer biçimde Müller-Erzbach ve Grewe'de onun doğal hukuktan devşirmek istediği uluslararası sözleşme anlayışının, sözleşmecî teorilere öncülük ettiğini kaleme almışlardır.⁶⁰ Dolayısıyla Grotius'un Antik Çağ, Helenistik Dönem, Orta Çağ ve Rönesans'ta ortaya çıkmış olan doğal hukuk fikirlerini yeniden ele almıştır. Onun kendisinden önce ortaya çıkmış olan teorileri yeniden ele almakla kalmayıp, bunları modern bir anlayışla yeniden yorumladığı anlaşılmaktadır.

Sonuç Yerine

Grotius'un doğal hukuk düşüncesindeki paradigmat dönüşümü tartışmaya çalıştığımız araştırmamızın sonuna doğru yaklaşırken ana metin içinde yer vermediğimiz bir hususa dikkat çekmemiz yerinde olacaktır. Kant, *Ebedi Barış Üzerine* adlı eserinde *Savaş ve Barış Hukuku* adlı eserinde savaşı meşru bir şeymiş gibi gösterdiği gerekçesiyle Grotius'dan "yüksek sesli sefil tesellici"⁶¹ olarak söz etmektedir. Ancak onun "Otuz Yıl Savaşları" sürecinde kaleme aldığı eseri incelendiğinde mevcut savaşları sona erdirmeye yönelik doğal hukuk temelli önerilere yer verdiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda o, savaşlara sadece can ve malı korumak için girebileceği belirgin bir biçimde ifade etmektedir. Bununla birlikte o, savaş sürecinde adaletin korunmasının barışı sağlamak adına önem arz ettiğini de belirtmektedir.⁶² Can ve malı koruma amacı dışındaki hiçbir savaşı meşru görmeyen Grotius'un "sefil tesellici" olarak nitelendirilmesinin oldukça abartılı bir tutum olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Bununla birlikte onun savaş sürecinde barış seçeneğini korumak gerektiğini vurgulaması ve barış ümidinin sürekli olması gerektiği ifade etmesi Kant'ın zikredilen eserinde de karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda Grotius'un öncüsü olduğu *sözleşmecî kuramın* onun barış teorisini

⁵⁹ Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, s. 123-155.

⁶⁰ Müller-Erzbach, *Kann die Kraft der Persönlichkeit die Planmäßigkeit der Rechtsfindung ersetzen? Hugo Grotius als Gestalter des Rechts*, s. 564., Grewe, *Grotius – Vater des Völkerrechts?*, s. 167.

⁶¹ Immanuel Kant, *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Tasarı*, Çev. Celal Yeşilçayır, Fol Kitap, Ankara 2020, s. 47.

⁶² Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, s. 23.

kurgularken başvurduğu temel yöntem olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan onun kendinden sonraki dönemlere başta felsefe ve hukuk alanı olmak üzere önemli etkilerinin olduğu bilinmektedir. Bu etkilere değinmeye geçmeden önce Grotius'un doğal hukuk kuramına sağladığı yenilikleri belirlemeye çalışalım:

Onun doğal hukuk kuramı çerçevesinde akılsallığı tanrısalıktan daha çok önemsemesi belirgin bir özgünlük olarak dikkat çekmektedir. Şüphesiz akıl temelli bir doğal hukuk öğretisi bütün insanlığı kucaklayıcı, evrensel bir karaktere sahip olacaktır. Grotius'un kuramı Skolastik dönemin ardından akıl temelli anlayışın yeniden keşfedilmesine yönelik bir formülasyonu içermektedir. Erasmus'un Hristiyan kardeşliği çerçevesindeki barış anlayışı onun hukuk kuramı ile birlikte daha genel geçer bir anlayışa dönüşmektedir. Bu çerçevede onun doğal hukuk kuramı çerçevesinde Tanrı'dan da söz etmesine eleştirel yaklaşmak mümkündür. Lakin yaşadığı çağın koşulları göz önüne alındığında onun bu tutumunun makul gerekçelerinin olabileceğinin de yadsınmaması gerekmektedir. Aynı zamanda onun akıl temelli kuramıyla, Tanrı'ya gönülden bağlı olanlara da hitap etmek isteyebileceği hesaba katılmalıdır. Şu halde Grotius'un çağdaşı Descartes gibi herkese hitap etmek isteyen bir anlayış benimsediğini iddia edebiliriz. Bununla birlikte doğru akıl yürütme ile insana dair evrensel olanın keşfedilmesi gerektiği, yine onun teorisini önemli kılan etmenler arasındadır. Grotius'un doğal hukukun insanların bir arada yaşaması bakımından bir gereklilik olduğunu ileri sürmesi de üzerinde durulması gereken diğer bir husustur. Böylelikle onun Antik Çağ'dan beri süregelen *zoon politikon* anlayışını doğal hukuk ile sentezleyerek, Yeni Çağ düşüncesine sunduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda onun doğal hukuk kuramı bağlamında insanlık, adalet, eşitlik, vicdan ve onur gibi unsurları ele alarak insan hakları düşüncesinin gelişmesine katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Grotius'un pozitif hukukun inşa edilmesi gereken zeminin doğal hukuk olması gerektiğini ileri sürerek yalnızca hukuk felsefesinin gelişmesine değil, aynı zamanda hukuk bilimini adına önemli bir kazanımı olduğunu iddia etmemiz mümkündür. Böylelikle uluslararası hukuk ve savaş hukuku gibi birçok hukuk türünün bütün insanlar için geçerli, evrensel bir çerçeve kazanması adına önemli bir adım atılmış olmaktadır. Kanaatimize göre onun doğal hukuk düşüncesine getirdiği yenilikçi yorumlar, bu düşüncenin kendinden sonraki seyrini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu süreçle birlikte insan hakları düşüncesinin gelişmesinin yanında modern hukuk düşüncesinin gelişmesinin yolu da açılmış olacaktır. Diğer taraftan özellikle XX. yüzyılda baş gösteren küreselleşme cereyanları, Grotius'un uluslararası hukuk düşüncesini daha popüler bir hale geldiği bilinmektedir. Bu çerçevede onun uluslararası

Hugo Grotius'un Doğal Hukuk Düşüncesine Kazandırdığı Paradigmal Dönüşüm
Celal YEŞİLÇAYIR

hukuk teorisinin sonraki dönemlerde etkili olmasının ana nedeninin doğal hukuku temel bir ölçüt olarak belirlemesi olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar o, doğal hukuk düşüncesinin yaratıcı ya da mucidi değilse bile, bu anlayışa yeni bir paradigma kazandırdığı ortaya çıkmaktadır. Netice itibarıyla Grotius, geleneksel doğal hukuk düşüncelerini yeniden yorumlayarak gelecekteki felsefe ve hukuk anlayışları adına önemli kazanımlar sağlamıştır diyebiliriz.

Hugo Grotius'un Doğal Hukuk Düşüncesine Kazandırdığı Paradigmatik Dönüşüm
Celal YEŞİLÇAYIR

KAYNAKÇA

- Cathrein, Victor, "Ist Hugo Grotius der Begründer des Naturrechts?", *Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie*, Vol. 4, No. 3, 1911, (387-394).
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2015.
- Denk, Erdem, "Uluslararası Hukukun Dayanağına İlişkin Görüşlerin Dönemsellikleri Sorunu: Doğal Hukuk Görüşü Örneği", *Bilge Strateji*, Cilt 3, Sayı 5, Güz 2011, (99-126).
- Erasmus, Desiderius, *Savaşa Karşı*, Çev. Pelin Korkmaz, Zeplin Düşünce, İstanbul 2014.
- Erasmus, Desiderius, *Barışın Şikâyeti*, Çev. Celal Yeşilçayır, Dedalus Yayınları, İstanbul 2018.
- Ertuğ, Hasan Refik, "Büyük Hukuk Bilgini Grotius", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1(4), 1946, (695-702).
- Grewe, Wilhelm G., "Grotius - Vater des Völkerrechts?", *Der Staat*, 23 (2), 1984, (161-178).
- Grotius, Hugo, *Mare Libervm, Denizlerin Serbestisi*, Çev. Erkut Ziya Sivrikaya, Savaş Yayınları, Ankara 2019.
- Grotius, Hugo, *Savaş ve Barış Hukuku*, Çev. Seha L. Meray, Say Yayınları, İstanbul 2011.
- Hertz, Friedrich, *300 Jahre Völkerrechts*, Die Friedens-Warte, 25 (8), 1925, (228-230).
- Hobbes, Thomas *Leviathan*, Çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.
- Kant, Immanuel, *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Tasarı*, Çev. Celal Yeşilçayır, Fol Kitap, Ankara 2020.
- Konuk Sommer, Bahar, "Türk Hukukunda Çevre Hakkının Bireysel Başvuru Yoluyla Korunması", *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2, 2019, (169-188).
- Kranz, Walther, *Antik Felsefe*, Çev. Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınları, İstanbul 1994.
- Müller-Erzbach, Rudolf, "Kann die Kraft der Persönlichkeit die Planmäßigkeit der Rechtsfindung ersetzen? Hugo Grotius als Gestalter des Rechts", *Juristen Zeitung* 10. Jahrgang, Nr. 18 (20 Eylül 1955), (561-564).
- Sophokles, *Antigone*, (Çev. Ari Çokona), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- Topakkaya, Arslan, *Sistemik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2017.
- Ünal, Şeref, "İnsan Haklarının Tarihi, Felsefi ve Hukuki Kaynakları", *Ankara Barosu Dergisi*, 1, (41-74).